La France d'aujourd'hui — Bismarck

Ik kom graag even terug op een artikel in De Morgen over het bezoek van François Hollande aan Noord-Duitsland. De Morgen citeerde het Nederlandse ANP, dat op zijn beurt het Duitse weekblad Der Spiegel gelezen had. Angela Merkel zou geblunderd hebben (*ein Fauxpas*, schrijft Der Spiegel), door Hollande een vaatje zure haring (*"Bismarck-haring"*) te schenken. De Bismarck, die Frankrijk in 1870-71 tweemaal vernederd heeft, eerst militair en vervolgens diplomatiek, door in het Paleis van Versailles het Duitse keizerrijk uit te roepen. Der Spiegel schrijft er zelfs bij dat Hollande het vaatje snel aan een medewerker gegeven heeft (Ooit een staatshoofd of regeringsleider gezien die een geschenk heel de tijd in zijn handen houdt? Dat kan hij niet, want achter de hoek staat er allicht een kind met bloemen). De Nederlandse en Vlaamse kranten denken aan een vergissing met wat *"Hollandse Nieuwe"* had moeten zijn, al lijkt het me weinig waarschijnlijk dat men in Frankrijk of Duitsland enig verband legt tussen *"hareng vierge"* en François Hollande.

Vóór Hollande hebben ook Bush en Poetin zo'n vaatje gekregen. Het is geen culinair hoogstandje, maar Angela Merkel houdt ervan. Het volkse, oud-Joodse gerecht uit de landen rond de Oostzee betekent in feite zoveel als *"je bent een van ons, je hoort erbij"*. En het vermijdt dat Hollande dingen gaat zeggen als *"Ich bin ein Berliner"*, of *"ein Hamburger"*.
De dag dat Bart De Wever eerste minister of minister-president is, en hij François Hollande op bezoek krijgt, kan hij hem op dezelfde manier (*"ge hoort erbij"*) een zakje friet met stoofvlees én mayonaise aanbieden (ze hebben immers beiden een flinke vermageringskuur achter de rug). De buitenlandse pers kan dan zoeken naar het verband tussen *French Fries* en *François Hollande*. Maar die twee bollekes *Koninck* die ze samen gedronken hebben, worden zeker *"ein Fauxpas",* ten aanzien van de man die nog steeds niet van mevrouw *Royal* verlost is.

* * *

Een Vlaming zal het verrassen, maar de houding van Frankrijk, van Fransen, en vooral van Franse intellectuelen ten overstaan van Duitsland is heel wat complexer en boeiender dan je zou denken. En het is helemaal niet zeker dat iemand als François Hollande, die tot die intellectuele *classe* behoort, en van wie bekend is dat hij van grapjes houdt, zich door een verwijzing naar Bismarck gekrenkt voelt.

Uiteraard hoor je in Frankrijk, net als elders, als het over Duitsland gaat, wel eens militaire en *"Polizei"*-verwijzingen (waarbij snel vergeten wordt dat Frankrijk zelf, veel meer dan andere landen, op militaire leest geschoeid is, met departementen en prefecten en orders uit Parijs, en dat géén land uit de hele wereldgeschiedenis meer buitenlandse militaire interventies op zijn actief heeft). Uiteraard hebben veel Fransen van de zo klank- en sfeerrijke Duitse taal, waarin zoveel meer mogelijk is, vooral de agressiefste variant onthouden. En inderdaad zie je weinig Franse toeristen in Duitsland, elders dan in Berlijn. Toch bestaat er veel nieuwsgierigheid en belangstelling naar Duitsland, hoe het land is, en denkt, en hoe het reilt en zeilt. Ik gebruik graag een beeld. Stel, Frankrijk is een knaap (nu ja, op leeftijd...). Dan is Engeland de schlemiel (nee: de snoever, de pestkop) achter de hoek. Elke keer als je op straat kom valt hij je lastig. Denkt dat hij het beter weet (maar beseft niet eens waarover het gaat). Is vooral niet te vertrouwen: *"la Perfide Albion"*. En dan is Duitsland de broer. Je hebt met hem heel veel ruzie gemaakt, elkaar voortdurend dwars gezeten. Jaren geleden heeft hij héél domme dingen gedaan, willens wetens on-her-stel-bare schade aangericht. Hij is daar flink voor gestraft. En tot inzicht gekomen. Een voorbeeld geworden. Als je bij hem blijft, hem niet alleen laat, blijft alles goed. Zo zit de Frans-Duitse verbroedering in elkaar. De ontelbare *"jumelages"*, de ontmoetingen tussen De Gaulle en Adenauer, Kohl en Mitterrand, en al de symboliek daaromheen. Het is een houding die Frankrijks zelfbeeld bevestigt (wat van de Frans-Engelse relaties niet kan gezegd worden); het is een houding van belangstelling en zelfs sympathie. Frankrijk heeft, samen met anderen, Duitsland weer op het rechte pad gebracht, maar beseft goed dat die "mis-stap" niet in de Duitse genen, noch in de Duitse cultuur zit, en vele andere landen — waaronder Frankrijk zelf — overkomen kon.

* * *

Duits is in Frankrijk lange tijd geweest wat Latijn en Grieks in Vlaanderen waren: hersengymnastiek, en ook enige vorm van selectiviteit. Dat betekent niet dat al die Fransen ook Duitse teksten lezen. Nee, ze leerden de naamvallen uit het hoofd. Het aantal Vlamingen dat regelmatig een Latijns of een Oud-grieks boek ter hand neemt, zal ook niet erg hoog zijn. Belangrijker: in de beste studierichtingen is filosofie een verplicht vak. Zo kom je zeker bij de Duitsers terecht. Een Franse intellectueel (algemeen: iemand die om wat hij zegt of schrijft betaald wordt) zal graag met Duitse namen goochelen. Hij heeft die teksten weliswaar niet zelf gelezen (*"lire l'Allemand dans le texte"*). In het beste geval heeft de vertaler dat gedaan; anders iemand die schrijft wat een ander schreef over wat nog een ander wellicht geschreven heeft. Van Freud (inderdaad: geen Duitser, maar een Oostenrijker, en ook geen filosoof) is bekend dat hij in Frankrijk een heel eigen leven is gaan leiden, met ideeën die de oude Sigmund zeker zouden verwonderd hebben. Hij is allicht niet de enige.

In feite zou ik hier nog even moeten doorgaan, over de spiegel die Duitsland Frankrijk voor houdt, en over literatuur, politiek, economie... maar ik beperk met tot één — aanmatigende — zin: vanuit Frans perspectief is Duitstand het enige land dat echt *"au sérieux"* genomen wordt. De rest zijn kerstekinderen, of speelvogels (*"suivez mon regard"*), of die onbetrouwbare schlemiel van de overkant. Ze doen wel 's goeie dingen, zijn soms zelfs onbewust geniaal, maar ook niet meer dan dat. Ze beseffen niet waarover het gaat.

* * *

"Et Bismarck, dans tout ça?"
Inderdaad, *"le chancelier de fer"* heeft Frankrijk vernederd.
Maar het Paleis van Versailles is niet meteen een democratisch symbool. In Frankrijk roepen de jaren 1870-1871 vooral herinnering op aan binnenlandse politieke conflicten en evenementen: *"la Commune de Paris"* en de repressie die daarop volgde, de val van het Tweede Keizerrijk *(le Second Empire)* en de oprichting van de Derde Republiek. Ik zal wellicht nooit weten hoe de vork in de steel zit, maar één ding is zeker: die binnenlandse wonde is nog lang niet gedicht, en wordt desnoods bij tijd en wijlen nog 's opengereten. Over de zaak Dreyfus (1894-1906) wordt niet of nauwelijks meer gestreden, maar de *"Commune"* blijft het soort van onderwerp waarvan halve zinnen volstaan om wrevel wekken.

Bovendien heeft die nederlaag van 1870 Frankrijk niet alleen kwaad gebracht, met het verlies van Alsace-Lorraine, de blik op *"la Ligne bleue des Vosges"* gericht. De opstoot van nationalisme, in Frankrijk en in Duitsland, heeft beide landen inderdaad op temperatuur gebracht om het oude conflict in 1914 nog 's uit te vechten, met miljoenen doden tot gevolg, maar hij heeft evenzeer voor sterke culturele, artistieke, economische en politieke impulsen gezorgd, die Frankrijk (en wellicht ook Duitsland) ingrijpend veranderd hebben. Componisten, schilders, schrijvers en architecten, ingenieurs, industriëlen en politici, ze hebben zich aan de Frans-Duitse naijver opgetrokken om vooral zichzelf te overtreffen. Wat Frankrijk en de Franse cultuur vandaag nog is, is het vooral geworden in de kleine halve eeuw na de nederlaag van 1870. *"Compensatie-gedrag"*, allicht.

* * *

Franse intellectuelen, vooral in het politieke veld, denken bij de naam Bismarck aan twee dingen die hen erg genegen zijn: het overheidsingrijpen in de economie, en de sociale zekerheid.
Bismarck was geen doetje. Hij was onzacht voor de Duitsers, en voor de Polen was hij hard. Maar hij was wel snuggerder dan Wilhelm de Tweede, keizer vanaf 1888, die de kanselier in 1890 tot aftreden dwong, en die een kwarteeuw later zijn Rijk verkwanselde door zich in een Europese oorlog te storten. Bismarck had maar één doel, de Duitse eenheidsstaat; al het andere was daaraan ondergeschikt. Hij aarzelde niet zijn eigen gedachten te verloochenen. De overtuigde antisocialist drukte desnoods vooruitstrevende sociale wetten door het parlement: een verplichte ziekte-verzekering voor industriearbeiders in 1883, een arbeidsongevallenverzekering in 1884, en een ouderdoms- en invaliditeitsverzekering in 1889. Wetten waarmee hij, paradoxaal genoeg, zijn sociaaldemocratische tegenstrevers legitimeerde, door hun belang voor het beheer van de fondsen.

Fransen vinden in Duitsland niet alleen een bondgenoot om op Europees en internationaal vlak wat heet het Rijnlandse model *(le capitalisme rhénan)* te verdedigen (ook al is Frankrijk een stuk minder "Rijnlands" dan het beweert), ook het "Bismarckiaanse" karakter van de sociale zekerheid geldt vooral vandaag als een belangrijke, gedeelde verworvenheid. Om het héél eenvoudig te stellen: in het Britse *"Beveridge-model"* is sociale zekerheid een vorm van bijstand — een gunst —, in het *"Bismarck-model"* is ze een recht. Een gezamenlijk recht, niet met individuele verzekeringspolissen, maar op collectieve bijdragen gestoeld.
[Kwatongen zullen zeggen dat de Bismarckse haringen niet voor niets op azijn bewaard worden.]

* * *

Hollande heeft dus weinig redenen om zich door Angela's haringen gekwetst te voelen. Als Frans staatshoofd mag men van hem niet verwachten dat hij de kwaliteiten van Bismarck gaat loven, maar met de actuele erfenis kan hij zeker leven.

Wat moeten trouwens al die buitenlandse staatshoofden en regeringsleiders denken, die in Parijs aan de *Arc de Triomphe* ontvangen worden. De namen van hún steden staan er als veldslagen van Napoleon in de stenen gehakt.
Een beetje zure vis voor de vrede kan geen kwaad.

Jef, Lille, 20 mei 2014

Extra (aanvulling)

In Franse perscommentaren lees ik geen *faux pas*, maar wel:
Et le moins que l'on puisse dire, c'est que le présent a plu au chef de l'État. Le Président a en effet fièrement posé pour les photographes avec son souvenir.
of
Et visiblement le président de la République semblait ravi de ramener de son week-end un tonneau rempli de harengs marinés !

Het moet zijn dat die Franse perslui bijzonder goed opgevoed zijn — savoir-vivre, weet je wel — om een zogenaamde faux pas niet te zien, en zelfs als een teken van vriendschap te beschouwen…